

پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی

علمی - پژوهشی

شماره ۵

هزار و سیصد و نود و چهار - نیمسال اول

- الزامات و سازوکارهای پلیس اطفال و نوجوانان در ایران (مطالعه تطبیقی: حقوق امریکا)
۵ حسنعلی مؤذن‌زادگان - حسین جوادی
- حمایت از کودکان در سازوکارهای قضایی و غیرقضایی تعقیب کیفری
۴۹ نقض حقوق آنان
رضا اسلامی - فروزان باقری
- قانونمندی: بنیاد پوزیتیویستی تأسیسات کیفری حقوق بین‌الملل
۷۵ آرامش شهبازی
- تطبیق فرآیند تفتیش و بازرسی در الگوی دادرسی کیفری ایران و امریکا
۹۵ غلامحسین کوشکی - سحر سهیل مقدم
- راهکارهای حل تعارض میان تعهدات ناشی از استرداد و تعهدات حقوق بشری
دولت‌ها
۱۳۵ سیدقاسم زمانی - فرشته باقری
- خون‌صلح؛ حل‌وفصل سنتی قتل
۱۵۷ حسین غلامی - حسین مرادقلی

http://jclc.sdil.ac.ir/article_42370.html

خون صلح؛ حل و فصل سنتی قتل

حسین غلامی* - حسین مرادقلی**

چکیده:

خون صلح آیینی ویژه در پاسخ به قتل است که هنوز در برخی مناطق کشور و در کنار رسیدگی‌های نظام رسمی کیفری اجرا می‌شود؛ مناطقی که هنوز ریشه‌های قومی و طایفه‌ای و ویژگی‌های جوامع سنتی در آنها ملموس است. در این جوامع با توجه به وجود ساختار سنتی، عصبیت قومی و اعتقاد به اجرای عدالت خصوصی، وقوع یک قتل می‌تواند شروعی برای ارتکاب انواع جرایم باشد. با این توضیح که در نظام عشیره‌ای هر فرد علاوه بر هویت فردی دارای یک هویت جمعی نیز هست. در این جوامع انسجام و همبستگی بالا بوده و ارتکاب جرم نسبت به یک نفر تجاوز به تمام افراد است. بنابراین با وقوع قتل، مردم به دو گروه بزه‌کار و بزه‌دیده تقسیم می‌شوند. پی‌آمد این شکاف در جامعه وقوع و استمرار جرایم مختلف توسط این دو گروه علیه یکدیگر است. در چنین شرایطی خون‌صلح با مشارکت فعال جامعه محلی، اولیاء دم، قاتل و اقوام او، موجب ترمیم روابط گسسته شده جامعه و پیشگیری از وقوع جرائم احتمالی در آینده می‌شود. در این مقاله سعی شده است تا ضمن بررسی مراحل، قلمرو جغرافیایی و چگونگی اجرای مراسم خون‌صلح، به کارکردهای این آیین از منظر سهامداران عدالت کیفری پرداخته شود. از مهم‌ترین یافته‌های این تحقیق می‌توان به تناسب این آیین با ویژگی‌های حاکم بر جوامع مقید به خون‌صلح، ترمیم و احیای روابط گسسته شده بین طرفین و پیشگیری از وقوع جرم اشاره کرد.

کلیدواژه‌ها:

خون‌صلح، خون‌بس، جامعه محلی، ترمیم، پیشگیری از جرم.

مقدمه

با بررسی آمار جرایم در مناطق مختلف می‌توان به این حقیقت پی برد که جرم با میزان متفاوتی، همواره در حال وقوع است. از این رو، در گفتمان بسیاری از جرم‌شناسان رسالت جرم‌شناسی کاهش نرخ جرم معرفی می‌شود؛ نه لزوماً حذف کامل آن. فرآیند کاهش نرخ جرم با توسل به راهکارهای مختلفی صورت می‌گیرد. در اتخاذ هر شیوه و تدبیری باید یک اصل کلی را در نظر داشت و آن همه‌جانبه‌نگر بودن و دقت در ساختار جامعه، فرهنگ، ویژگی‌های شخصیتی افراد و ... است.

در قرآن کریم می‌خوانیم؛ وقتی خداوند تصمیم به خلقت و خلیفه قرار دادن انسان گرفت، فرشتگان که حکمت خلقت انسان را نمی‌دانستند در پیشگاه خداوند عرضه داشتند که آیا کسی را در زمین خلیفه می‌سازی که در آنجا فساد می‌کند و خون‌ها می‌ریزد^۱.

بنابراین، آنچه بیشتر مهم است چگونگی پاسخ به جرم به عنوان واقعیتی اجتماعی و تلاش در کاهش نرخ جرم است. این پاسخ معمولاً توسط قوای حاکم و به شکل مجازات اجرا می‌شود. مجازات نیز اهداف مختلفی را دنبال می‌کند که بازدارندگی و پیشگیری از جرم از مهم‌ترین آنهاست. با این همه، تجربه نشان داده است که صرف اعمال مجازات بدون توجه به نیازهای مردم نمی‌تواند موفقیت‌آمیز باشد. به‌ویژه اگر آنها دارای اعتقادات خاص خود باشند، زیرا همین اعتقادات زیربنا و پایه‌گذار ارزش‌های حاکم بر آنهاست.

در کشور ما حضور قومیت‌های گوناگون با فرهنگ و روابط اجتماعی خاص خود موجب پیدایش و عمل به آیین‌های مختلفی در پاسخ به جرم گردیده است. یکی از این آیین‌ها که بیشتر در غرب کشور و به خصوص در میان اقوام لر و کرد اجرا می‌شود، آیین خون‌صلح است. در این مناطق ساختار جامعه سنتی است و به دلیل همبستگی شدید میان اعضا، وجود روابط نزدیک و عصبیت قومی، در صورت وقوع قتل، اختلاف‌ها با وجود صدور رأی نهایی از محاکم رسمی فیصله نمی‌یابد. مردم این مناطق برای پایان دادن به این اختلافات و پیشگیری از ارتکاب جرایم بیشتر، مناسب‌ترین پاسخ را خون‌صلح می‌دانند. در این آیین با وقوع قتل، بزرگان و ریش‌سفیدان پس از تلاش فراوان و اخذ رضایت اولیای دم، با اجرای مراسمی خاص کدورت‌ها را از بین می‌برند. در اجرای این مراسم ریش‌سفیدان، قاتل کفن‌پوش را با

۱. قرآن کریم، سوره بقره، آیات ۳۹-۲۹.

دستانی بسته و در حالی که قرآن و چاقویی در روی یک سینی نهاده‌اند، نزد اولیای دم حاضر می‌کنند تا اینکه آنها او را قصاص کرده یا به عظمت قرآن و آبروی ریش‌سفیدان از گناه او درگذرند.

باید افزود، در گذشته معمولاً به عنوان قسمتی از خون‌بها دختری از خانواده قاتل به ازدواج مردی از طایفه مقتول در می‌آمد. چنین اقدامی اگرچه ممکن است از وقوع اختلافات بعدی تا حدود زیادی جلوگیری کند، ولی در صورت عدم تمایل زن به ازدواج مذکور، در غیر ترمیمی بودن آن تردید نیست.^۲ این مقاله در صدد تبیین کارکردهای خون‌صلح و نقش آن در پیشگیری از جرم است. بنابراین، با ذکر این مقدمه و در جهت تنویر مطالب، با توجه به عدم شناخت احتمالی موضوع ناگزیر از طرح مباحثی مختصر در توصیف خون‌صلح هستیم. به همین جهت در مبحث اول به بررسی قلمرو و تاریخچه و چگونگی انجام خون‌صلح پرداخته می‌شود. در مبحث دوم نیز کارکردهای این سنت در جوامع مقید به اجرای آن از منظر سه گروه درگیر (بزه‌دیدگان، بزه‌کار و جامعه) مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۱- مفهوم، تاریخچه، قلمرو جغرافیایی و مراحل انجام خون‌صلح

در این مبحث نخست به مفهوم و تاریخچه خون‌صلح پرداخته می‌شود. سپس برای آشنایی با حوزه مکانی و چگونگی اجرای این مراسم، قلمرو جغرافیایی و مراحل اجرای آن مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۱-۱- مفهوم و تاریخچه خون‌صلح

برای فهم و ادراک بهتر هر موضوعی اصولاً، تبیین سیر تحول و یا به عبارتی تاریخچه آن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. از این رو، به بیان مفهوم و تاریخچه خون‌صلح می‌پردازیم.

۱-۱-۱- مفهوم خون‌صلح. خون‌صلح واژه‌ای است که بیشتر در کرمانشاه کاربرد دارد و در میان اقوام دیگر از جمله قوم لر و اهالی لرستان بیشتر از واژه خون‌بس استفاده می‌شود. بنابراین، واژگان خون‌صلح، خون‌بس و خی‌صل تنها عباراتی متفاوت، در اشاره به یک سنت خاص و کاملاً مشابه هستند. به همین دلیل معنای لغوی این واژه را باید ذیل عنوان خون‌بس یا خون‌بست یافت.

فرهنگ دهخدا خون‌بست را به فدیۀ قتل، خون‌بها، و دیه معنا کرده و برای خون‌بست کردن معانی‌ای چون خون بر کردن، قصاص قتلی را به ادای دیه بدل کردن، دیۀ قتل را گرفتن و از قصاص عفو کردن را برگزیده است.^۳ به هر ترتیب، وجه تسمیۀ خون‌بس احتمالاً، جلوگیری و بند آوردن خونریزی‌هایی است که معمولاً در مقام انتقام از سوی طرفین روی می‌دهد. اما خون‌صلح در اصطلاح پاسخی جامعوی به قتل از سوی جامعه محلی و در جهت ترمیم شکاف به وجود آمده است؛ به این شکل که در این سنت و طی مراسمی خاص بزرگان و ریش‌سفیدان با به همراه داشتن کارد و قرآن، قاتل را دست بسته نزد خون‌داران حاضر کرده تا آنها قاتل را قصاص کنند یا به عظمت قرآن او را ببخشند.

۱-۲- تاریخچه خون‌صلح. در گذشته جوامع بشری عموماً برای حفظ سنت‌ها و قوانین خود، آنها را بر روی سنگ و مانند آن کتابت می‌کردند. با این حال، برخی مردمان برای نگارش و ثبت سنت‌هایشان به‌طور مکتوب ارزش‌چندانی قائل نبوده‌اند.^۴ شاید به همین دلیل، در خصوص مبدأ تاریخی خون‌صلح مدرکی قابل استناد و یا سندی مکتوب متعلق به یک دوره زمانی خاص در دست نیست. بنابراین، آنچه در این مورد عنوان می‌شود مبنایی روایی-شفاهی دارد. برخی نویسندگان با ذکر وقایعی، مبدأ این سنت و سنت فصل را اوایل دوره اسلامی یا دوران جاهلیت دانسته‌اند.^۵ بنابراین، درباره‌ی صلح^۶ حدود زمانی دقیقی در دست نیست؛ عده‌ای معتقدند که از قدیم‌الایام این سنت وجود داشته و همراه و همپا با زندگی اجتماعی لرها به‌وجود آمده است.^۷ چنان که یکی از کارشناسان گفته، نمی‌توان مبدأ تاریخی مشخصی را برای خون‌صلح ذکر کرد. ایشان در عین حال این سنت را یکی از شیوه‌های همسرگزینی از قدیم‌الایام و در اجتماعات بشری این مناطق دانسته است.^۸

۳. دهخدا، فرهنگ متوسط دهخدا، ۱۲۰۲.

۴. نجفی ابرندآبادی، و بادامچی، تاریخ حقوق کیفری بین‌النهرین، ۱۴.

۵. نک: عطاشنه، «فصل یا رسیدگی‌های شبه‌قضایی در مناطق عرب‌نشین خوزستان»، ۳۰؛ ارجمندی، و نوروزی، «حل منازعات قومی در میان عشایر بختیاری شهرستان ایذه و رسم خون‌بری یا خون‌بس».

۶. نام دیگر خون‌صلح که بیشتر در مناطق لر‌نشین استفاده می‌شود.

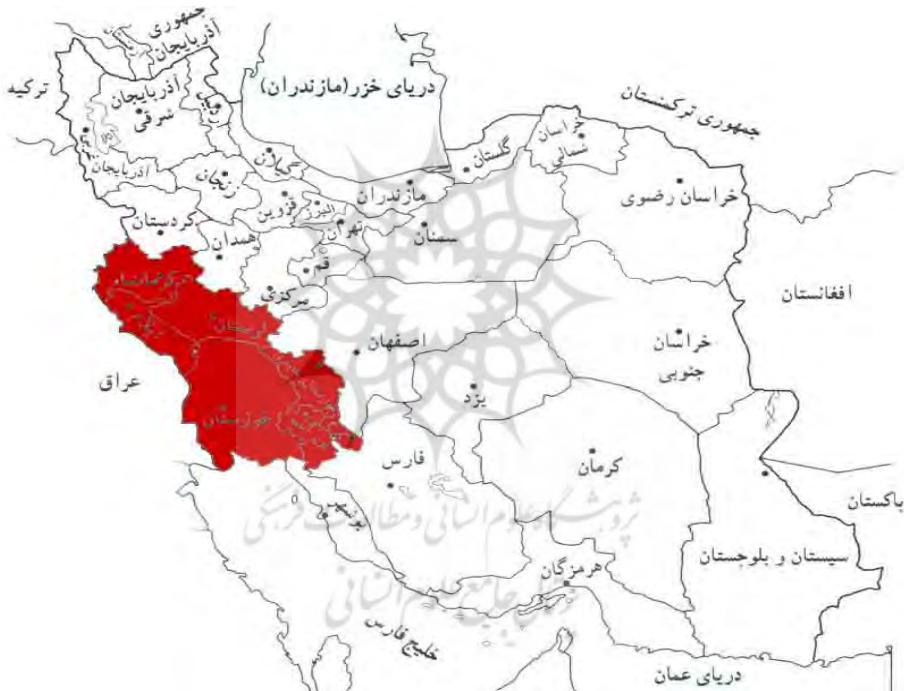
۷. ماسوری، «خی‌صل»، ۷۴.

۸. مصاحبه با آقای اردشیر کشاورز، کارشناس و مؤلف «تاریخ کرمانشاه» در مورخ ۱۳۹۲/۲/۱۰. نک: مرادقلی،

«بررسی جرم‌شناختی خون‌صلح» ۲۳.

بنابراین، به نظر می‌رسد که این سنتِ عرفی در طول زمان و همراه با زندگی اجتماعی مردم این مناطق شکل گرفته و سابقهٔ ایجاد آن به نظام قبیله‌ای بر می‌گردد.

۱-۲- قلمرو جغرافیایی و ویژگی‌های مردم‌شناسانهٔ جوامع مقید به خون‌صلح
 آیین خون‌صلح همچنان در مناطق مختلفی از کشور ما مورد عمل قرار می‌گیرد. کرمانشاه، لرستان، ایلام، خوزستان، کهگیلویه و بویر احمد و چهارمحال و بختیاری از جمله استان‌هایی هستند که برخی مردمان آنها این آیین را همچنان سنتی کارگشا و پاسخی مناسب در مقابل قتل می‌دانند. در نقشه ذیل شهرهای مقید به خون‌صلح از دیگر شهرها متمایز گردیده‌اند.

از نظر حوزهٔ قومیتی نیز این سنت در میان اقوام لر، کرد و عرب با اندک اختلافاتی در نحوهٔ اجرا، رسمی پذیرفته شده است. نکتهٔ قابل ذکر در اینجا این است که با توجه به مهاجرت‌های صورت گرفته در طول تاریخ، هم اکنون شاهد پراکندگی این اقوام در مناطق مختلفی از کشور هستیم. به عنوان نمونه در مناطقی از خراسان شمالی شاهد سکونت کردها هستیم.

به هر رو، نقطهٔ مشترک میان این اقوام وجود ریشه‌های مشترک فرهنگی است؛ از جملهٔ

این اشتراکات، داشتن اصالت ایلی و عشایری است. از ویژگی‌های جوامع با ساختار ایلی و عشایری همبستگی شدید و عصبیت طایفه‌ای است. در این گونه جوامع آنقدر وابستگی شدید است که افراد از هم‌طایفه‌ای خود در هر شرایطی دفاع می‌کنند. اعتقادات عشایر ساده، فطری و از ارزش‌های والای انسانی و اخلاقی برخوردار است. خانواده در این جوامع علاوه بر کارکردهای عاطفی، تولید مثل و ... جنبه حمایتی هم دارد. خانواده به منزله مأمونی برای کودکان، افراد ضعیف و سالمندان است. مثلاً سالمندان بر خلاف جوامع صنعتی کنونی در این جوامع منشأ خیر و برکت محسوب می‌شوند. آنها تا آخرین لحظه‌های حیات خود نقش ارشادی و هدایتی دارند و از احترام ویژه‌ای نزد دیگر افراد خانواده برخوردارند. خیلی از امور خانواده در ایل با مشورت و صلاحدید آنها انجام می‌شود. در اجتماعات ایلی دگرگونی اجتماعی شدت چندانی ندارد و فرزندان کم‌وبیش مشابه پدران خود زندگی می‌کنند؛ قسمت اعظم فرهنگ از طریق گفت‌وگو از بزرگسالان به کودکان منتقل می‌شود؛ ساختار اقتصادی جامعه سنتی و ساده است و اعضای این جامعه معمولاً نیاز خود را به طور مستقیم از طبیعت برآورده می‌کنند، از طریقی چون کشت زمین، دامداری، شکار، ماهیگیری، چیدن میوه، علف، ریشه گیاهان و ...^۹

البته هم اکنون مانند دیگر حوزه‌ها نحوه تأمین معاش و اقتصاد این جوامع نیز رو به تحول است. با این حال سازمان اجتماعی این جوامع به شکل تنگاتنگی با امور مقدس و اعتقادات خاصی گره خورده است. مثلاً میان ایلات کرمانشاه و لرستان اگر فردی از نزدیکان خانواده عروس یا داماد فوت شود، تاریخ مراسم عروسی به بعد از سالگرد متوفی انتقال می‌یابد.

۱-۳- مراحل و چگونگی اجرای خون‌صلح

در این گفتار فرآیند اجرای خون‌صلح را در سه مرحله تشریح می‌کنیم؛ مرحله وقوع جرم به عنوان نقطه شروع این فرآیند، نحوه اقدام میانجی‌گران و بالاخره مراسم خاص خون‌صلح.

۱-۳-۱- وقوع جرم (قتل). مراسم خون‌صلح هنگامی اجرا می‌شود که قتلی واقع شود.

البته در سایر جرایم نیز ریش سفیدان (میانجی‌گران) برای حل و فصل اختلافات وساطت می‌کنند. تقریباً به غیر از اختلافات جزئی، به خصوص در اجرای مراسم خون‌صلح فرآیندی

۹. فرخجسته، مباحث نظری درباره ویژگی‌های جوامع سنتی و جوامع صنعتی، ۱۴۶.

یکسان جهت اخذ رضایت طی می‌شود.

وقوع قتل علل گوناگونی دارد اما در این مناطق علاوه بر موارد شناخته‌شده در همه جوامع، بعضی عوامل فرهنگی به طور خاص می‌توانند زمینه‌ساز وقوع جرم شوند. روحیه جنگجویی داشتن، ارزش دانستن ایفای حق از طریق اعمال قدرت، عصبیت قومی، و وجود فرهنگ قبیله‌ای می‌تواند زمینه‌ساز نزاعی قرار گیرد که در نتیجه آن فرد یا افرادی قربانی شوند. به هر حال قتل، انسان را از بزرگ‌ترین نعمت یعنی حیات محروم می‌کند و چنان که پیداست غیرقابل جبران است.

پروفسور اشورث^{۱۰}، حقوقدان کیفری مشهور انگلستان، اهمیت جرم قتل را با این بیان مورد توجه قرار می‌دهد: «مرگ صدمه نهایی است. همین نهایی بودن ایجاب می‌کند که مرگ را شدیدترین صدمه‌ای که می‌تواند به دیگری وارد شود دانسته و کسی را که بدون هیچ عذر یا توجیهی، آن را به دیگری تحمیل می‌کند گناهکارترین مجرم بشناسیم».^{۱۱} این حساسیت وقتی دوچندان می‌شود که قتل در یک جامعه به شدت هم‌بسته و با بافت سنتی روی دهد. استان‌های مقید به اجرای خون‌صلح را می‌توان نمونه‌هایی از جوامع با ساختار ایلی و عشایری دانست. از ویژگی‌های چنین جوامعی این است که هر فرد علاوه بر داشتن هویت فردی، خود را متعلق به یک ایل، طایفه، خاندان و ... می‌داند. لذا ارتکاب جرم علیه یک نفر، تجاوز به تمام طایفه است. پی‌آمد این وضعیت وقوع و استمرار ارتکاب جرایم توسط دو طرف درگیر در مخاصمه علیه یکدیگر خواهد بود. از طرف دیگر اقوام قاتل نیز از او در مقابل اولیای دم مقتول دفاع کرده و با حضور در صحنه درگیری یا منزل قاتل به محافظت از او و خانواده‌اش می‌پردازند.

پس از وقوع قتل افراد طایفه مقتول باید رابطه خود را با طایفه قاتل قطع کنند و اگر دیدار میان فردی از طایفه مقتول با افراد طایفه قاتل ثابت شود، وی به عنوان خبرچین یا هر وابسته دیگر مورد بی‌حرمتی قرار می‌گیرد.^{۱۲} اقوام مقتول با تجمع در خانه بازماندگان او و ابراز همدردی در جهت انتقام‌جویی اعلام آمادگی می‌کنند. به طور کلی واکنش اقوام مقتول به گونه‌ای است که ارتکاب خیلی از جرایم را در آن وضعیت مباح می‌دانند.

10. Ashworth

۱۱. به نقل از: میرمحمدصادقی، جرایم علیه اشخاص، ۲۰.

۱۲. ارجمندی، و نوروزی، «حل منازعات قومی در میان عشایر بختیاری شهرستان ایزه و رسم خون‌بری یا

خون‌بس»، ۲۵.

معمولاً قاتل و خانواده او در این زمان به محل دیگری نقل مکان می‌کنند که اقدامی مناسب برای پیشگیری از جرم است. در بعضی موارد قاتل خود را به مقامات رسمی معرفی و بازداشت می‌شود. در این مورد بازداشت موقت تمهیدی برای تأمین امنیت او و مصون نگاه داشتن وی از انتقام بزه‌دیدگان یا بستگان اوست و بدین ترتیب سلب موقت آزادی متهم به نفع او و برای کمک به اوست.^{۱۳}

پس از سپری شدن این اوقات پراشتهاب برای هر دو طرف، بزرگان و افراد دارای نفوذ به واسطه مقبولیتی که در بین مردم دارند اقدام به وساطت میان آنها می‌نمایند. بزرگان خانواده قاتل نیز ابتدا در منطقه خودشان جمع می‌شوند و با نصیحت افراد طایفه آنها را برای مواجهه با تهدیدات و توهین‌های احتمالی بزه‌دیدگان و بازماندگان مقتول به سعه صدر دعوت می‌کنند.

۱-۳-۲- شروع اقدامات ریش‌سفیدان. پس از سپری شدن لحظات پراشتهاب اولیه، قاتل و اقوام او تلاش گسترده خود را برای کسب رضایت از اولیای دم شروع می‌کنند. بزرگان محلی در روزهای اولیه وقوع حادثه تنها به خاطر آرام کردن آتش انتقام در طایفه مقتول نزد آنها حاضر می‌شوند ولی مطلقاً تا بعد از گذشت مدت زمان خاصی که بستگی به شرایط و اوضاع و احوال دارد سخنی از رضایت و گذشت از قاتل به میان نمی‌آورند.

مخصوصاً چنانچه مقتول از موقعیت یا مقبولیت اجتماعی برخوردار بوده باشد، معمولاً افرادی از طرف قاتل و خانواده او به عنوان نماینده آنها در مراسم عزاداری و خاکسپاری و ... شرکت می‌کنند و در اقدامی دیگر خانواده قاتل به وسیله بزرگان طایفه مقداری پول، گوسفند، روغن، برنج یا اقلام دیگر را برای خانواده مقتول تحت عنوان پسرانه می‌فرستند. دادن پسرانه برای مراسم سوگواری و مرگ، در این مناطق سنتی رایج است. مجموع این اقدامات سبب تسهیل در روند اخذ رضایت و تغییر در نگرش اولیای دم به حل مسأله می‌شود. پس از گذشت مدت زمان خاصی ریش‌سفیدان اقدام به میانجی‌گری و حل اختلاف می‌نمایند. حداقل مدتی که برای اخذ رضایت مورد نیاز است به عوامل متعددی بستگی دارد که وظیفه تشخیص آن به عهده ریش‌سفیدان است. البته باید گفت که این مدت معمولاً کمتر از ۴۰ روز پس از وقوع قتل نیست. برای موفقیت در میانجی‌گری قدر مسلم این است که افراد میانجی باید هم از مقبولیت مردمی برخوردار باشند، و هم به مقدار کافی از مشکلات و امور آگاه، و از

اصول مردم منطقه در محاکمات و مرافعات مطلع باشند.

ریش‌سفید باید در راستای انجام امور مربوط رازدار باشد، مصلحت را رعایت نماید و از نقل صحبت‌های طرفین که موجب بروز مشکل در کاهش تنش به وجود آمده می‌شود بپرهیزد. ذکر تهدیدهای طرفین باعث شعله‌ور شدن آتش خشم و انتقام شده و تمام رشته‌ها را پنبه می‌کند. او نباید در مواجهه با پافشاری اولیای دم بدون حصول نتیجه و کسب رضایت عقب‌نشینی کند؛ بلکه باید تمام تلاش خود را در این جهت به کار گیرد. ریش‌سفید باید به اندازه کافی کلامی فصیح داشته و از هوش و تجربه سرشار برخوردار باشد تا بتواند از خواسته‌ها و انتظارات اولیای دم آگاهی یابد.

پس از آرام کردن فضای متشنج و اجرای مراسم ترحیم و گذشت چند ماه کم‌کم صحبت از مصالحه به میان می‌آید. ابتدا بزرگ مجلس می‌گوید که مقتول اولین و آخرین کسی نیست که به قتل رسیده، بلکه از این قبیل درگیری‌ها که کشته داشته باشد بوده و خواهد بود. ما آمده‌ایم تا بزرگ خانواده مقتول هرگونه صلاح بداند تکلیفی برای قاتل معین نماید تا بیش از این طایفه و اطرافیان آن که در کار قاتل دخیل نبوده‌اند در فشار و سختی نمانند.

از طرف بازماندگان مقتول رئیس خانواده یا طایفه سخن می‌گوید. او هم ابتدا به کمتر از قصاص گناهکار فرمان نمی‌دهد؛ شاید بیشتر برای اینکه از اول مورد سرزنش جوانان تندرو و خواستار مجازات قاتل قرار نگیرد. پس از این که مراجعات خیراندیشان فزونی می‌گیرد قدرت هرگونه اقدام خصمانه از طرفین سلب می‌شود. ریش‌سفیدان محلی نیز با تأکید بر حق اولیای دم بر قصاص و در همراهی با آنها سخنانی را بیان می‌کنند که حاکی از تجربه بالای آنهاست. آنان در پاسخ می‌گویند اگر چند نفر هم قصاص شوند جای خالی مقتول را پر نخواهد کرد، اما روش و سنت گذشتگان و نیاکان ما نیز گذشت بوده است، تقاضا داریم این سنت را تغییر ندهید؛ و هرچند شما مختار در قصاص هستید اما یتیم کردن چند نفر (در موردی که قاتل دارای فرزند است) مشکلی را حل نخواهد کرد. رد و بدل شدن سخنان بزرگان در این مجالس از روی دقت و متانت و در طی مدت‌ها و مجالس متعدد و مداوم صورت می‌گیرد تا نتیجه‌ای حاصل شود و انتظار کوتاه‌مدت از مجالس اولیه در عرف محل وجود ندارد.

این رفت‌وآمد بزرگان آن قدر ادامه می‌یابد تا بالاخره خانواده مقتول کم‌کم برای رضایت و گذشت یا مصالحه به اخذ دیه از اولیای دم قاتل متقاعد می‌شوند؛ البته پس از سپری شدن مدت زمانی نسبتاً طولانی که در آن مدت احساسات ناشی از به قتل رسیدن فرزندشان کم‌کم

تسکین می‌یابد.^{۱۴} پس از موفقیت در اخذ رضایت، نشست‌هایی جهت تعیین مقدار خون‌بها و دیگر مسائل برگزار می‌شود. البته دریافت خون‌بها و نوع آن با تحول جوامع تغییر یافته است. در روزگار قدیم و زندگی روستایی اولین مطالبه‌ای که خانواده مقتول بر آن پافشاری می‌کرد واگذاری زمین‌های کشاورزی، باغ‌ها و سایر مایملک قاتل یا قاتلان به‌عنوان دیه بود؛ که آن هم در هر منطقه‌ای معیار خاصی داشته است. در واقع زندگی یک کشاورز به زمین بستگی دارد و در صورت از دست دادن آن، زندگی در روستا برایش مشکل خواهد شد. بنابراین در این وضعیت تصمیم به کوچ به محل دیگر می‌گیرد.^{۱۵}

میزان و نوع خون‌بها با توجه به عرف تعیین می‌شود و در شهرها معمولاً به صورت وجه نقد رایج است. در میان عشایر بختیاری در شرق لرستان دیه قتل را در قالب «کالات، خون‌بها» از قاتلان می‌گیرند. «کالات» جدای از دیه اصلی است و عبارت است از ملک و محلی که خانواده قاتل در جوار بازماندگان مقتول دارند، احشام و گوسفندانی که در روزهای اولیه حادثه از طایفه قاتل به غارت رفته‌اند و هر آنچه بخواهند و در مجلس توافق کنند.^{۱۶} بنابراین، میزان و نوع دیه یا خون‌بها بستگی به توافق صورت گرفته دارد. معمولاً خون‌بها که عبارت از دیه اصلی است شامل پول، ملک، زن، تفنگ و از این قبیل است که خانواده مقتول تقاضا می‌کند. از این میان به ازدواج درآوردن دختری از خانواده و طایفه قاتل با مردی از طرف مقتول، چالش برانگیزترین موضوع است. طرفداران این‌گونه ازدواج‌ها مهم‌ترین دلیل پذیرش آن را ایجاد پیوند خویشاوندی میان دو خانواده و رفع دشمنی‌های موجود می‌دانند. اما در کنار این، می‌توان گفت؛ با توجه به این که زن ناموس جامعه عشایری تلقی می‌شود، با ازدواج اجباری او با فردی از اعضای خانواده یا طایفه مقتول به نوعی قاتل تنبیه می‌شود. تنبیه خانواده قاتل همان ننگی است که برای آنها باقی می‌ماند، ننگ به خون‌بس رفتن خواهر یا دختری از عشیره یا طایفه‌شان به سبب خونی که ریخته‌اند.^{۱۷} برخی از طرفداران این‌گونه ازدواج‌ها به اختیاری بودن آن معتقد بوده و اظهار داشته‌اند که عروس خون‌بس از میان دخترانی انتخاب می‌شود که به این وصلت راضی هستند. آنها معتقدند این ازدواج سبب

۱۴. عطاشنه، «فصل یا رسیدگی‌های شبه قضایی در مناطق عرب‌نشین خوزستان»، ۷۴.

۱۵. ماسوری، «خی‌صل»، ۸۰.

۱۶. گودرزی، سیمای عشایر شرق لرستان، ۱۳۷.

۱۷. ارجمندی، و نوروزی، «حل منازعات قومی در میان عشایر بختیاری شهرستان ایذه و رسم خون‌بری یا

ترمیم اختلافات و فرونشاندن تنش موجود می‌شود. اما به نظر می‌رسد در زمان پس از قتل، به ویژه در جوامعی که عصبیت قومی از ویژگی‌های آن است هیچ دختری رضایت واقعی از چنین ازدواجی نداشته باشد. در تأیید تنبیهی بودن این نوع ازدواج، گاه پیش می‌آید که دختری بسیار متین، باوقار و خوشرو را به عقد پسری درمی‌آورند که به نوعی دچار مشکلی است (مادرزادی، روحی و روانی، عقب‌ماندگی ذهنی و ...). با وجود چنین مشکلاتی دختر باید خم به ابرو نیاورد و با تمام سختی‌ها و عذاب روحی و روانی حق هیچ‌گونه اعتراضی ندارد.^{۱۸} همسو با این دیدگاه برخی گفته‌اند: «... ارتکاب این جنایت بین دو طایفه اختلاف می‌اندازد. برای رفع خصومت و پیشگیری از انتقام‌گیری و خون‌ریزی‌های ممتد، زن وجه‌المصالحه قرار می‌گیرد و به عنوان بخشی از خون‌بهای مقتول مثل یک گروگان به خانه شوهری از طایفه متخاصم می‌رود، در آن خانه عمری به تاوان جنایتی که دیگری مرتکب شده است، سرکوفت می‌خورد و شکنجه می‌شود، و حال آنکه مرد تقریباً عقوبتی نمی‌بیند و تنبیه او تنها همان ننگی است که برایش باقی می‌ماند، ننگ به خون‌بست رفتن خواهر یا دختری از طایفه‌اش به سبب خونی که او ریخته است».^{۱۹}

در عرف مردم کرمانشاه زمانی که زنی از شوهر یا خانواده او درشتی و ظلم می‌بیند همه در اشارت به آن می‌گویند: «مگر به جای خون آمده است»؛ این جمله خود در عین کوتاه بودن می‌تواند بیانگر تمامی مصائبی باشد که از این ازدواج بر عروس خون‌صلح تحمیل می‌شود. مؤلف کتاب سیمای عشایر شرق لرستان، در مورد این ازدواج با جملاتی زیبا می‌نویسند: «... از این میان درخواست دختری از خانواده قاتل برای یکی از بازماندگان مقتول که جزء خون‌بها به حساب می‌آید غننامه‌ای است که شرح آن هر قلبی را می‌شکند. زن این انسان لطیف و با احساسات خاص خود، چون کالایی قیمتی کسری از هزینه خون‌بها را باید تشکیل دهد. این کار از طرف بازماندگان مقتول برای زهرچشم گرفتن و انتقام‌گیری از قاتل است اما معلوم نیست جرم آن دختر چیست که مغضوب این معامله خشن قرار می‌گیرد».^{۲۰}

حسب اظهارات یکی از ریش‌سفیدان حداقل طی ۳۰ سال گذشته شاهد هیچ موردی از

۱۸. بخشی، خون‌بس در کهگیلویه و بویراحمد، ۸

۱۹. جانب‌اللہی، «نکاتی از نقش پنهان زن در گستره پنج قرن تاریخ عشایر بلوچ؛ از چاکرخان تا رضاخان»، ۴۰.

۲۰. گودرزی، سیمای عشایر شرق لرستان، ۱۳۷.

ازدواج ناشی از خون‌صلح نبوده‌ایم^{۲۱}. خوشبختانه هم اکنون با توجه به افزایش آگاهی جامعه و شکست این ازدواج، می‌توان ادعا کرد که این نوع از ازدواج منسوخ شده است.

به هر ترتیب با حصول توافق بر نوع خون‌بها طرفین خود را به آن ملزم می‌دانند و توافق صورت گرفته نقض نمی‌شود. پس از انجام مراحل فوق بالاخره اولیای دم مقتول قبول می‌نمایند که با مصالحه و اجرای مراسم خون‌صلح کار را به سرانجام برسانند.

۱-۳-۳- انجام مراسم خاص خون‌صلح. پس از توافقات صورت گرفته و تلاش‌های خالصانه ریش‌سفیدان روز مشخصی برای اجرای مراسم تعیین می‌شود. مراسم خاص خون‌صلح تنها ویژه جرم قتل بوده و در مورد این جرم اجرا می‌شود؛ هر چند فرآیند میانجی‌گری ریش‌سفیدان برای اخذ رضایت با اختلافاتی جزئی در همه جرایم یکسان است. معمولاً زمان اجرای مراسم در یک روز تعطیل یا یکی از اعیاد است. مکان اجرای مراسم نیز با توجه به عرف مناطق مختلف، متفاوت است؛ این مراسم در مناطق روستایی در سیاه‌چادرهایی که مهیای این امر شده یا در منزل خانواده مقتول برگزار می‌شود. در شهر کرمانشاه از مساجد، حسینیه‌ها، تالارهای پذیرایی و حتی سالن‌های ورزشی استفاده می‌شود. به عنوان نمونه در سال ۱۳۹۰ با حضور وزیر دادگستری وقت چندین مراسم خون‌صلح در سالن ورزشی امام خمینی (ره) کرمانشاه برگزار شد. در این مراسم صدها نفر از اهالی و بزرگان عشایر و طوایف به همراه مسئولان محلی دعوت می‌شوند تا مراسم دیرینه خود را با شکوه خاصی برگزار کنند.

هزینه برپایی مجلس و مخارج پذیرایی از حاضرین معمولاً به عهده قاتل یا اقوام اوست. هر چقدر مقتول سرشناس‌تر بوده باشد انجام مراسم هزینه بیشتری خواهد داشت و مسلماً افراد بیشتری در مراسم حاضر می‌شوند. در روز مراسم قاتل و نزدیکان او طی مراسم و مراحل خاصی برای صلح به حضور بازماندگان مقتول می‌روند. البته تعداد زیادی از افراد چابک و قوی برای تأمین امنیت و جلوگیری از هرگونه صدمه‌ای آنها را همراهی می‌کنند. بنابراین، نوعی تعاون عمومی در گرفتاری‌ها باعث می‌شود فشار و تنگناهای خاص یک قتل تنها متوجه قاتل و بستگان او نباشد و فرد خاطی در پناه طایفه خود قرار می‌گیرد.

در روز مراسم با برگزاری آیین سوگواری از قبیل نواختن ساز و دهل (چمری) و اجرای سرودهای محلی (مور و شیون و زاری)، طرفین در مقابل یکدیگر قرار گرفته و نسبت به هم

۲۱. مصاحبه با یکی از ریش‌سفیدان در کرمانشاه، مورخ ۹۲/۵/۱۴.

ادای احترام می‌کنند. در این هنگام، قاتل و همراهان او در حضور اولیای دم فاتحه‌ای می‌خوانند و چند لحظه‌ای همه چشم‌ها را به زمین دوخته و یارای نگاه به همدیگر را ندارند. در توضیح این مطلب باید گفت؛ در این جوامع به دلیل وجود روابط مستقیم، صمیمانه و چهره به چهره و پیوندهای عاطفی محکم، پس از وقوع قتل، قاتل و اقوام او در مقابل کسانی قرار می‌گیرند که برای آنها همواره احترام قائل بوده‌اند. نتیجه چنین مواجهه‌ای شرمساری قاتل و طایفه او در مقابل آنهاست. در ادامه گروهی از ریش‌سفیدان قاتل کفن‌پوش را با دستان بسته - در جهت شفاعت بهتر و ترحم بازماندگان مقتول - و در حالی که یک جلد قرآن و چاقویی بر روی یک سینی نهاده‌اند، همراهی کرده و به سمت اولیای دم می‌روند؛ با این پیام که یا قاتل را به عظمت قرآن و آبروی ریش‌سفیدان مورد بخشش قرار دهید و یا با چاقو وی را قصاص کنید. اولیای دم نیز با بوسیدن قرآن قاتل را مورد عفو قرار می‌دهند. در مراسم خون‌صلح به خصوص در روستاهای استان کرمانشاه اسب یا وسیله نقلیه‌ای را که مورد استفاده مقتول بوده با پارچه‌ای سیاه و رنگی و گاه سفید پوشانده و برخی از وسایل شخصی متوفا (معمولاً لباس‌های مقتول) را بر روی آن قرار می‌دهند. کارکرد این شیوه متوجه نمودن قاتل و دیگر افراد شرکت‌کننده در مراسم نسبت به بزرگی صدمه ناشی از قتل و غیرقابل جبران بودن آن است.

البته شیوه اجرای مراسم خون‌صلح به اشکال دیگری نیز مشاهده و روایت شده است. به عنوان نمونه می‌توان به مورد ذیل اشاره کرد: «پس از ورود قاتل و اقوام او به محل و مواجهه آنها با اقوام مقتول در یک فضای باز و گسترده، حمله‌ای آغاز می‌شود و تقریباً همه کتک می‌خورند؛ مشایعت‌کنندگان و بیشتر از آنان قاتل و نزدیکانش. باید ذکر شود که رسم چنین است که همراهان قاتل و محافظان فقط می‌توانند از خود دفاع کنند، اما اجازه جواب متقابل را ندارند. گاه افرادی اقدام به تیراندازی هم می‌کنند که بلافاصله جلوی آنان گرفته می‌شود؛ بالاخره در میان این زد و خورد گروه راه خود را به سختی به سوی چادرهایی که برای مراسم خون‌صلح تدارک دیده شده می‌پیمایند و سرانجام همه زخمی و خسته به محل استقرار اولیه می‌رسند. سیاه‌چادرهایی برای استقرار اولیای قاتل و همراهان و محافظان و کدخدایان در نظر گرفته شده که اغلب مفروش نیستند و حتی خار نیز در کف آن پهن کرده‌اند».^{۲۲} سرآخر پس از انجام مراسم خون‌داران، مدعوین، همراهان قاتل و سایر اقوام همگی در یک نشست

صمیمی بر روی یک سفره ولیمه‌ای تناول می‌کنند که این مطلب نشانی بر رفع کدورت‌های دیرینه است.

۲- کارکردهای خون‌صلح

قتل از جمله جرایمی است که واجد هر دو جنبه عمومی و خصوصی است. بر همین اساس صلاحیت رسیدگی به آن در اختیار مراجع رسمی کیفری است. اما در کنار این مراجع و در مورد جنبه خصوصی آن، خون‌صلح به عنوان پاسخ جامعه محلی به قتل و نوعی رسیدگی عرفی در برخی مناطق کشور می‌تواند راهگشا باشد. برگزاری این سنت با ویژگی‌های خاص خود در طول تاریخ بیانگر مؤثر بودن این روش پاسخ‌دهی به جرم در این مناطق است. بنابراین، با توجه به درگیر بودن سه گروه (بزه‌دیدگان، قاتل و خانواده او، جامعه و نظام عدالت کیفری) در اجرای فرآیند خون‌صلح به کارکردهای این سنت از منظر هر یک از آنها خواهیم پرداخت.

۲-۱- کارکردهای خون‌صلح از منظر بزه‌دیدگان

۲-۱-۱- توجه به جایگاه بزه‌دیدگان. در حقوق کیفری سالیان متمادی با محوریت «جرم»، تأکید و هدف اصلی کارگزاران نظام عدالت کیفری مبارزه علیه این پدیده بوده است. در عدالت کیفری، بر سرکوب و کیفر تأکید می‌شود و در واقع این نوع عدالت، سزادهنده و مکافات‌گراست. در این مفهوم بزه‌دیده، بزهکار و جامعه در فرآیند عدالت کیفری به نفع اعمال اقتدار عمومی از طریق اجرای قوانین کیفری نادیده گرفته شده و یا دست کم نقشی در خور به آنها داده نشده است.^{۲۳}

با این حال پیشینه برخی مجازات‌ها به ویژه مجازات‌های انتقامی حکایت از توجه به بزه‌دیده دارد. توجه به بزه‌دیدگان و نیازهای آنها به عنوان اولین کسانی که از جرم متضرر شده‌اند مورد تأکید برنامه‌های ترمیمی نیز هست.

در عدالت کیفری مبتنی بر سزادهی، بزه‌دیده در حاشیه توجه قرار می‌گیرد و هدف اصلی، احراز و اثبات تحقق بزه و نقض قانون جزا، شناسایی بزهکار و تحمیل کیفر بر اوست. در رویکرد بازپرورانه و اصلاحی که به عدالت بازپرورانه شهرت یافته، هدف اصلی اصلاح و

۲۳. عباسی، «عدالت ترمیمی؛ دیدگاه نوین عدالت کیفری»، ۸۸-۱۲۳.

بازپروری مجرم است. بنابراین، در عدالت کیفری کلاسیک یا سنتی که از مجموع این دو دیدگاه تشکیل شده، «جرم» و «بزهکار» در کانون توجه قرار دارند. این همه در حالی است که در آیین خون‌صلح تمرکز اصلی بر نیازهای بزه‌دیدگان و مسؤولیت بزهکاران جهت جبران زیان وارده است.

خون‌صلح تأییدی است بر این واقعیت که در درجهٔ اول این اولیای دم هستند که بزه‌دیده واقع شده و متحمل صدمات فراوان شده‌اند؛ بنابراین، حق آنهاست که برای خود تصمیم‌گیری کنند. آیین خون‌صلح از ابتدا تا به پایان بر نقش محوری بازماندگان و اولیای دم مقتول تأکید دارد و از این رو باید آن را آیینی بزه‌دیده‌محور دانست. از همان ابتدا با بردن پرسانه در مراسم ختم، کسب تکلیف کردن از اولیای دم در مورد زمان و مکان نشست‌ها و در پایان شیوهٔ خاص اجرای مراسم، همگی مؤید به رسمیت شناختن جایگاه بزه‌دیدگان است. به این ترتیب در خون‌صلح این بزه‌دیدگان هستند که در کانون توجه قرار دارند و مورد مراجعهٔ اقوام قاتل و ریش‌سفیدان هستند. در نهایت نیز این تصمیم آنهاست که تعیین‌کنندهٔ مسیر آتی زندگی قاتل و طایفهٔ اوست.

۲-۱-۲- تشفی خاطر بزه‌دیدگان. فرآیند خون‌صلح از شروع تلاش‌های ریش‌سفیدان تا اجرای کامل آن به گونه‌ای است که می‌توان آن را فرآیندی ترمیم‌گر و التیام‌دهنده دانست. شرکت اقوام قاتل در مراسم تدفین، خاکسپاری و چهلم مقتول سبب می‌شود تا بزه‌دیدگان متوجه شوند که هنوز مورد احترام طایفهٔ قاتل هستند. در همان نشست‌های اولیه، اولیای دم پس از گفت‌وگو و ذکر مشقت‌هایی که از فقدان مقتول متحمل شده‌اند از آثار و پی‌آمدهای نامطلوب آن سخن می‌گویند. ریش‌سفیدان و افراد شرکت‌کننده در این گفت‌وگوها نیز بر این مصائب صحنه گذاشته و به حق آنها بر قصاص تأکید می‌کنند، اما در نهایت با ذکر دلایلی تقاضای بخشش و تخفیف مجازات قاتل را دارند. نقل داستان بزه‌دیدگی توسط اولیای دم و پاسخ‌هایی که معمولاً مبنی بر تأیید و قبول اظهارات آنهاست سبب می‌شود تا از لحاظ روانی تخلیه شده و صدمات روحی و روانی آنها بهبود یابد. همهٔ این آثار مفید که در نهایت تشفی خاطر بزه‌دیدگان را تا حدود زیادی فراهم می‌آورد از مهم‌ترین کارکردهای خون‌صلح است. رسیدن به هر اندازه آرامش روحی پس از وقوع قتل می‌تواند یکی از علل استمرار این سنت در میان مردم مناطق مختلف کشورمان باشد.

۲-۱-۳- ترمیم خسارات وارده بر بزه‌دیدگان. در بیشتر جرایم، بزه‌دیدگان متحمل دو نوع خسارت مادی و معنوی می‌شوند. در دادرسی‌های رسمی بیشتر به جنبه‌های مادی

خسارت توجه می‌شود؛ مثلاً در رسیدگی به پرونده قتل پس از گذشت اولیای دم از قصاص، در مقام جبران خسارت‌های وارده به اولیای دم، صرفاً مقدار دیه را مشخص می‌کنند (با توافق یا عدم آن) و ختم دادرسی اعلام می‌شود. اما طی آیین خون‌صلح امکان ترمیم و جبران خسارت‌های بزه‌دیدگان و بازسازی و احیای روحی آنان نیز فراهم می‌آید و قاتل طی یک مسؤولیت‌پذیری آگاهانه، تمامی آثار ناشی از قتل را می‌پذیرد و در صدد جبران آنها بر می‌آید. همین امر و استوار بودن اساس آن بر توافق سبب می‌شود تا آیین خون‌صلح بهتر بتواند مصالح بزه‌دیده را تأمین کند. بنابراین، در هر مورد با توجه به اوضاع و احوال موجود طیف گسترده‌ای از خسارات مورد شناسایی قرار گرفته و از روش‌های مختلفی برای جبران آنها استفاده می‌شود. حضور اقوام قاتل به همراه ریش‌سفیدان در مراسم تدفین و خاکسپاری مقتول را می‌توان از مؤثرترین ابزار موجود در این جوامع برای کسب رضایت و ترمیم لطمات روحی بزه‌دیدگان دانست. این اقدام سبب می‌شود تا اولیای دم، اقوام قاتل را در کنار خود و شریک غم خویش بدانند. اما در نقطه مقابل پی‌آمد عدم توسل به این سنت حسنه احتمالاً دوچندان شدن آتش کینه و خشم آنها خواهد بود.

۲-۱-۴- پیشگیری از بزه‌دیدگی مجدد و بزه‌کاری بزه‌دیدگان. پس از وقوع قتل، بزه‌دیدگان با مراجعه به دستگاه عدالت کیفری رسمی و یا تلاش برای گرفتن انتقام از قاتل یا خانواده او واکنش نشان می‌دهند. در صورت دادخواهی از مراجع رسمی، در هر یک از مراحل دادرسی، رسیدگی و برخورد نادرست و غیرمسئولانه مقامات مربوط می‌تواند آثار و پی‌آمدهای نامطلوبی بر بزه‌دیده داشته باشد.

در مرحله آغازین و ارجاع امر به ضابطان قضایی انتظار بروز رفتارهای متفاوتی از آنان می‌رود. اگر نگاه ضابط به بزه‌دیدگی همدلانه نباشد و دغدغه صنفی- شغلی ضابطان بر دغدغه شکات غلبه یابد، چه بسا بسیاری از شکات از پیگیری شکایت منصرف شوند.^{۲۴} همچنین در مراحل رسیدگی که از ویژگی‌های آن طولانی بودن است، بزه‌دیدگان با هر بار مراجعه به این مراجع رسمی، از جمله با بی‌توجهی و بی‌التفاتی کارکنان آنها، قوانین و مقررات ناکارآمد، برخوردهای نامناسب و ... مواجه می‌شوند. بنابراین، بر خلاف انتظار بزه‌دیدگان از دستگاه قضایی، علاوه بر اینکه خسارات و لطمات آنها به‌درستی شناسایی و جبران نمی‌شود، دوباره به گونه‌ای متحمل خسارت، لطمات روحی، و مشقت‌های ثانویه می‌شوند.

این در حالی است که اولیای دم در آیین خون‌صلح همواره مورد احترام شرکت‌کنندگان در این مراسم هستند و با آنها به نحو شایسته ابراز همدردی می‌شود. بزه‌دیدگی مجدد تنها از جانب دستگاه عدالت کیفری متصور نیست، بلکه از جانب قاتلی که در مقابل خود حق قصاص اولیای دم را می‌بیند امکان اقدام به هر عملی ممکن است و همین عدم آرامش رنجی مضاعف را بر بزه‌دیدگان تحمیل می‌کند. در حالی که در آیین خون‌صلح احتمال بزه‌دیدگی مجدد اولیای دم از ناحیه قاتل کاسته می‌شود.

فضای حاکم بر گفت‌وگو در آیین خون‌صلح مبتنی بر اعتماد و اطمینان و پذیرش بزه‌دیدگی و مشقات ناشی از آن است. نتیجه چنین آیینی آرامش روحی بزه‌دیدگان و از بین رفتن بیم و ترس دوباره قربانی شدن است. اما در صورت انتخاب قصاص توسط اولیای دم، با توجه به همبستگی شدید میان افراد، همواره بزه‌دیدگان در وحشت تلافی و انتقام از سوی اقوام قاتل خواهند بود.

اما جدای از احتمال بزه‌دیدگی مجدد اولیای دم و اقوام مقتول، احتمال بزهکاری آنها نیز در شرایط پس از وقوع قتل وجود دارد. در جوامع مجری خون‌صلح، همبستگی بالا، تعصبات قومی، شجاعت، مقبولیت و ارزش دانستن انتقام و عدالت خصوصی سبب می‌شود تا اولیای دم و اقوام مقتول به انتظار تصمیم محاکم رسمی ننشسته و خود دست به جرایمی چون سرقت، ضرب‌وجرح و ... بزنند. پی‌آمد این اقدامات، بزهکاری بزه‌دیدگان خواهد بود. توسل به آیین خون‌صلح و در مراحل اولیه تلاش‌های ریش‌سفیدان باتجربه و اقدامات مناسب در آن زمان مانع از این امر خواهد شد.

۲-۱-۵- رفع اختلاف بین بزه‌دیدگان و قاتل و اقوام او. هدف اصلی کیفرها، مبارزه با بزهکاری و حفظ نظم و امنیت در جامعه است.^{۲۵} اما مسأله اینجاست که آیا با اعمال کیفر، اختلاف و تعارض بین بزه‌دیده و بزهکار حل می‌شود؟ و آیا هدف کیفرها تأمین خواهد شد؟ واقعیت این است که حتی پس از اجرای مجازات همچنان اختلاف و تنش حل نشده باقی می‌ماند و زدودن آنها از قابلیت‌های دستگاه عدالت مبتنی بر کیفر خارج است.

اما اجرای آیین خون‌صلح به گونه‌ای است که با درگیر نمودن اولیای دم، قاتل و اقوام او، ریش‌سفیدان و جامعه محلی به احیای روابط از هم گسیخته و مختل شده طرفین می‌پردازد و بیشترین رضایتمندی را به دلیل ویژگی‌ها و قابلیت‌های خاص این مراسم از جمله ابراز

احساسات، پذیرش صدمات و همدردی با بزه‌دیدگان به دنبال دارد که نهایتاً موجب ترمیم شکاف و کاهش تنش ایجاد شده می‌شود. این کارکرد درخصوص بزهکار نیز صادق است.

۲-۲- کارکردهای خون‌صلح از منظر قاتل و خانواده او

۲-۲-۱- شرمساری و افزایش حس مسؤولیت‌پذیری در قاتل. شرمساری مجرم بیشتر در جوامعی رخ می‌دهد که رابطه‌محور باشند، بنابراین، در جوامع سنتی فراوان می‌توان شاهد آن بود. جوامع مقید به خون‌صلح را، با ویژگی‌هایی که پیش‌تر ذکر شد، می‌توان نمونه‌ای از این جوامع دانست. با این توضیح که در اجرای آیین خون‌صلح و طی مراحل مختلف آن، از ابتدا تا پس از اجرای مراسم، این امکان فراهم می‌شود تا قاتل با یادآوری موقعیت خون‌داران و تداعی مصائبی که آنها متحمل شده‌اند در وضعیتی قرار گیرد که آثار واقعی جرم خود را درک کرده و تصمیمی قطعی مبنی بر عدم تکرار عمل مجرمانه بگیرد. در حین اجرای مراسم، نواختن ساز و دهل (چمری) که موسیقی و آهنگ اندوه‌باری دارد علاوه بر بیان اوج اندوه مردم بیانگر این مطلب است که یک «انسان» از میان جامعه رفته است؛ و انسان بودن فارق از موقعیت اجتماعی او، خود نهایت بزرگی است. با شنیدن نوای چمری قاتل بیش از پیش بر آثار واقعی عمل خویش آگاهی یافته و وجدان انسانی وی بیدار می‌شود و شرمسار از عمل خود، در مقام اصلاح امور تلاش می‌کند. این مورد شاید نمونه مناسبی از اجرای نظریه شرمساری باز- یکپارچه‌گر باشد. فرآیند شرمسارسازی، مادام که به گونه‌ای بدنام‌کننده به کار نرود، به عنوان روشی مفید در واکنش به جرم، تأمین اطاعت از قواعد اجتماعی و تضمین کاهش نرخ جرایم با رعایت شرایط لازم در این زمینه، قابل استفاده است.^{۲۶}

با اجرای مراسم خون‌صلح احساس مسؤولیت و ارزش‌های والای انسانی در قاتل احیا و ترمیم می‌شود. خون‌صلح فرصت و بستر مناسبی است تا قاتل به ابراز احساسات و همدردی با بازماندگان مقتول پردازد؛ آگاهانه به عنوان یک شخصیت انسانی مسؤولیت عمل خویش را بپذیرد و با بیان اینکه پشیمان است با اولیای دم همدردی کند. بنابراین، آیین خون‌صلح برخلاف فضای خشک و بی‌روح دادرسی‌های رسمی، حس مسؤولیت‌پذیری و احساسات نیک انسانی را در قاتل احیا و تقویت نموده و بستری مناسب را جهت ترمیم هرچه بهتر شکاف

۲۶. محتشمی، نظریه تعامل‌گرایی در جرم‌شناسی و سیاست جنایی، ۱۶۳.

موجود فراهم می‌آورد.

۲-۲-۲- مشارکت قاتل در ترمیم شکاف ناشی از جرم. دستگاه عدالت کیفری رسمی به دلیل برخی ویژگی‌ها فاقد کارایی لازم است. این دستگاه در رسیدگی‌ها و اعمال کیفر به صورت یکطرفه و تحمیلی عمل کرده و بزهکار قبل از محکومیت و بعد از آن هیچ نقشی در تعیین سرنوشت خود ندارد. همین تحمیلی بودن کیفر و عدم مشارکت فعال مجرم در پاسخ به جرم واقع شده توسط او سبب می‌شود تا هدف از مجازات محقق نشود. بنابراین، مجرم دستگاه عدالت کیفری رسمی را در تقابل با خود و نه در کنار خود می‌بیند، چه، از ابتدا تا پایان مراحل دادرسی فاقد هرگونه اختیار و حق انتخابی است. همین امر سبب عدم پذیرش و مقبولیت مجازات توسط مجرم می‌شود. نتیجه چنین نگرشی عدم موفقیت در اصلاح و جبران گسست و خسارت به وجود آمده است.

در جوامع مقید به خون‌صلح، سازوکار کنترل بیرونی قوی و گاه درونی شده است و افراد به واسطه روابطی که دارند در صورت ارتکاب جرم موقعیت اجتماعی خود را از دست می‌دهند. به همین دلیل در اجرای مراسم خون‌صلح قاتل و خانواده او و ریش‌سفیدان به نمایندگی از جامعه محلی، آگاهانه و با اختیار در فرآیند حل اختلاف شرکت می‌کنند و قاتل با پذیرش مسؤلیت، در جهت جبران خسارت و ترمیم تنش و بحران موجود به یک نقش‌آفرینی فعال می‌پردازد. در نهایت باید گفت تصمیمات متخذه در خون‌صلح مبتنی بر همکاری و مشارکت فراگیر افراد است و مزایای چنین گفت‌وگویی آشکار است. بنابراین، این روش بزهکار را نسبت به آسیب و خسارتی که به وجود آورده، مسؤلیت‌پذیر نموده و آشتی را در میان گروه‌ها به وجود می‌آورد.^{۲۷}

۲-۲-۳- بازاجتماعی نمودن قاتل. با وقوع بزه و پس از رسیدگی‌های دستگاه عدالت کیفری، فرد انگ مجرم خورده و بدین ترتیب گرفتار معایب این فرآیند می‌شود. البته به دلیل وجود کیفر قصاص برای قاتل در صورت تقاضای اولیای دم، همه این معایب در صورتی ظاهر می‌شود که اولیای دم به هر شکلی رضایت داده و تخفیفی را در مورد مجرم قائل شویم. متأسفانه انگ قاتل بودن تنها در مورد خود قاتل مصداق ندارد بلکه خانواده او نیز با عناوینی مثل فرزند قاتل و یا برادر قاتل شناخته می‌شوند. بنابراین، با وقوع قتل، شخصی که احتمالاً به دلیل یک قتلی اتفاقی و آن هم در یک لحظه، بدون سبق تصمیم اقدام به عملی

کرده که هیچ‌گاه انتظار نتیجه حاصل از آن را نداشته، در اذهان عموم تبدیل به یک مجرم بالفطره می‌شود. مطابق نظریه برچسب‌زنی، به دلیل امکان بدنام کردن افراد، نقش‌پذیری افراد برچسب خورده و اثرات منفی این پدیده بر روحیه، شخصیت و زندگی اجتماعی و فردی افراد می‌تواند قضاوت فرد نسبت به خود و ارزیابی دیگران نسبت به او را دگرگون کند، و ممکن است او را در تداوم اقدامات مجرمانه مصمم‌تر سازد و اگر بی‌گناه برچسب خورده باشد و یا خود را بی‌گناه بداند - به ویژه جوانان - برای اعتراض به این امر و یا انتقام از جامعه رفتار مجرمانه را به صورت حرفه‌ای در پیش گرفته و نوعی هویت‌پذیری در زمینه رفتار مجرمانه در او به وجود آید.^{۲۸} این وضعیت سرانجام منجر به شکل‌گیری هویتی مجرمانه، تقویت روزافزون کج‌رفتاری و نهایتاً تبدیل فرد به منحرفی حرفه‌ای می‌شود.^{۲۹} هر چند انسان‌ها موجوداتی منفعل نیستند، اما به علت کارکرد و آثار روانی برچسب‌زنی، فرد پس از ورود به جامعه از سوی جامعه طرد شده و به حاشیه رانده می‌شود. سپس او برچسب منفی خورده و واکنش متناسب با برچسب را از خود بروز می‌دهد. بنابراین، شکاف موجود در شرایط پس از وقوع قتل، نه تنها ترمیم نمی‌شود، بلکه عمیق‌تر و وسیع‌تر نیز می‌شود. اما قاتل در خون‌صلح طی یک آیین احترام‌آمیز با قبول مسؤلیت و انجام رفتارهایی که نشان از پشیمانی او دارد اصولاً مورد پذیرش مجدد جامعه قرار می‌گیرد. در تمام مراحل خون‌صلح فرد میانجی نه تنها به انتساب تقصیر مبادرت نمی‌کند، بلکه به نحوی مطلوب طرفین را قادر می‌سازد که دلایل ریشه‌ای اختلاف را پیدا کرده و پس از بحث و تبادل نظر، به توافقی دست یابند که در راستای تنظیم رفتار آتی و نیز حل‌وفصل مشکل گذشته آنان است.^{۳۰}

۲-۲-۴- انتفاع قاتل و آشتی با جامعه. در صورت عدم رضایت اولیای دم مقتول و تقاضای آنها، مجازات قتل عمد قصاص نفس است. مطابق ماده ۳۸۱ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ کیفر قتل عمدی در صورت تقاضای ولی دم و وجود سایر شرایط مقرر قصاص و در غیر این صورت پرداخت دیه و تعزیر است. بنابراین، با گذشت ولی دم با هر شرایطی مجازات قاتل عمدی از قصاص به تعزیر و دیه تنزل می‌یابد و در تعیین تعزیر نیز معمولاً قاضی شرایط موجود را در نظر گرفته و درجاتی از تخفیف را اعمال می‌نماید.

۲۸. نجفی توانا، جرم‌شناسی، ۷۸.

۲۹. محتشمی، نظریه تعامل‌گرایی در جرم‌شناسی و سیاست جنایی، ۱۰۵.

۳۰. نجفی ابرندآبادی، و هاشم‌بیگی، دانشنامه جرم‌شناسی، ۱۹۳.

خون‌صلح تلاشی از سوی قاتل و اقوام او، اولیای دم و جامعه محلی در جهت رسیدن به اهدافی خاص است. در این میان یافتن راهی برای دادن حیات دوباره به شخصی که تمام مسؤولیت‌های جرم را پذیرفته و در فرآیندی طولانی‌مدت با اثبات صداقت و شرمساری خود در صدد ترمیم خسارت برآمده، می‌تواند از مهم‌ترین اهداف باشد. در حالی که عدم موفقیت در اخذ رضایت اولیای دم و نهایتاً قصاص قاتل شکاف موجود بین طرفین را عمیق‌تر می‌نماید.

۲-۳- کارکردهای خون‌صلح از منظر جامعه و نظام کیفری

۲-۳-۱- پیشگیری از جرم از طریق ترمیم شکاف موجود. در میان همه جوامع بشری قتل از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده و شاید بتوان گفت بزرگ‌ترین جرم نزد آنان است. این حساسیت در جوامعی که دارای ساختار ایلی و عشایری هستند، به خصوص اگر مقتول بی‌گناه کشته شود، بیشتر است.

وقتی قتلی رخ می‌دهد با توجه به درجه قرابت قاتل و مقتول از نظر نسبی و سببی حساسیت فراوانی ایجاد می‌شود. این درجه قرابت بین قاتل و مقتول هر قدر بیشتر باشد سبب بروز اختلافات گسترده‌تری می‌شود. در این شرایط دو قبیله یا طایفه، تا مرز درگیری و کشتن اعضای یکدیگر پیش می‌روند. در چنین اوضاع و احوالی معمولاً اقوام مقتول در اثر هیجان ناشی از مشاهده مقتول که بر اثر ضربه یا ضربات قاتل به قتل رسیده سعی در انتقام سریع از قاتل یا یکی از کسان او دارند. به عنوان تأییدی بر مطالب فوق در ذیل به ذکر یک نمونه عینی از اجرای عدالت خصوصی اشاره می‌شود. در شهریور ۱۳۹۲ بین دو نفر در کرمانشاه بر سر مسائل مالی اختلافی به وجود آمد. با بالا گرفتن اختلافات یکی از طرفین با شلیک گلوله طرف دیگر را به قتل می‌رساند. با توجه به اینکه طرفین اصالتاً متعلق به دو روستای متفاوت بودند و نیز آگاهی از عواقب قتل، قاتل خود را به مقامات رسمی معرفی می‌نماید. اما اقوام مقتول به این امر راضی نبوده و چاره کار را در انتقام از خانواده قاتل می‌بینند. در حالی که تنها چند روزی از قتل گذشته بود آنها به معازره برادر قاتل رفته و پس از اقدام به ربودن، در محل دیگری او را به قتل می‌رسانند. نهایتاً ریش‌سفیدان برای پیشگیری از ارتکاب جرایم بیشتر در آینده چاره کار را اجرای خون‌صلح دانسته و پس از گذشتن چهل روز از قتل و طی مراحل اولیه جلب رضایت طرفین مراسم خون‌صلح اجرا شد. ذکر مواردی از این دست بیانگر روحیه انتقام‌جویی و دیگر ویژگی‌های جوامع سنتی در برخی مناطق استان کرمانشاه است و اینکه هنوز خون‌صلح می‌تواند به عنوان روشی مناسب جهت ترمیم اختلافات به کار برده

شود.

بنابراین، آیین اجرای خون‌صلح با مشارکت دادن همه افراد جامعه از جمله ریش‌سفیدان، خانواده و اقوام مقتول و قاتل و اقدام او سعی در پیشگیری از این نتایج زیانبار دارد. به ویژه اینکه نتایج زیانبار در این نقطه ختم نمی‌شود، چه، پس از انتقام خانواده مقتول، احتمال وقوع جرم از سوی قاتل و اقوام او نیز در پاسخ به این اقدامات وجود دارد. نتیجه این وضعیت تبدیل جامعه به بستری برای ارتکاب انواع جرایم توسط دو گروه علیه یکدیگر می‌شود که در این رهگذر خون‌صلح به ویژه با التیام لطمات روحی اولیای دم و ترمیم و احیای روابط اجتماعی از هم گسیخته جامعه در تلاش برای آرام کردن فضای متشنج موجود است.

شرمساری قاتل و پذیرش آگاهانه مسؤلیت توسط او، جبران لطمات و پرداخت خسارات از سوی قاتل، شرکت اختیاری افراد، مشارکت ریش‌سفیدان صاحب نفوذ و احترام و ... همگی عواملی هستند که موجب ترمیم گسست موجود و احیای روابط افراد می‌شوند و نتیجه همه این عوامل و قابلیت‌های موجود در خون‌صلح پیشگیری از وقوع جرم در آینده است.

۲-۳-۲- مشارکت جامعه محلی و بازپذیری بزهکار از سوی جامعه. با وقوع جرم آثار نامطلوب و خسارت‌های مادی، معنوی، روانی و عاطفی آن نه تنها بزه‌دیده که جامعه محلی را نیز دستخوش التهاب و ناآرامی می‌کند. بنابراین، در انتخاب یک روش کارآمد برای پاسخ به جرم شایسته است نیازهای جامعه محلی را نیز با مشارکت دادن نمایندگان آن در نظر گرفت.

خون‌صلح علاوه بر دو طرف دعوا، با مشارکت دادن ریش‌سفیدان و حضور دیگر اعضای جامعه و گرد هم آوردن آنها در یک محیط مناسب به بهترین شکل از تمام ظرفیت‌های موجود در جهت پیوند روابط اجتماعی از هم گسیخته افراد استفاده می‌کند. مشارکت ریش‌سفیدان باتجربه و صاحب نفوذ به عنوان نماینده جامعه محلی سبب می‌شود شیوه مناسبی در هر مورد برای فصل اختلافات اندیشیده شود و اجرای توافقات تضمین شود.

بنابراین، خون‌صلح علاوه بر اینکه اختلافات طرفین دعوا را خاتمه می‌دهد، و به عبارتی اولین کسانی که از مزایای آن بهره‌مند می‌شوند خود طرفین هستند، جامعه محلی را نیز منتفع می‌سازد. به این صورت که با کمک به فرآیند جامعه‌پذیری بزهکار و بزه‌دیده و با فصل خصومت بین آنها، جامعه نظم از دست رفته خود را بازیافته و آرامش و امنیت، در میان اعضای جامعه به نحو مطلوب‌تری برقرار می‌شود. به این ترتیب، با مهار قدرت ویرانگر

بزهکاری راه برای فعالیت‌های مولد اجتماعی در جامعه هموارتر می‌شود.^{۳۱}

۲-۳-۳- کاهش هزینه‌های دادرسی و مجازات. علاوه بر کارکردهای ذکر شده، خون صلح برای نظام کیفری کارکرد دیگری هم دارد. هر چند با رضایت و اجرای خون صلح رسیدگی به جنبه عمومی قتل ادامه می‌یابد، اما با توجه به پذیرش جرم از سوی قاتل و مشخص نمودن میزان خسارات، نحوه جبران و دیگر موضوعات مرتبط روند دادرسی کوتاه‌تر و تعداد جلسات آن کمتر می‌شود. نتیجه این امر از منظر اقتصادی کاهش هزینه‌های دادرسی خواهد بود. قاضی نیز در تعیین میزان مجازات تعزیری همه مسائل موجود در خون صلح را در نظر گرفته و با توجه به اخذ رضایت اولیای دم به مجازات کمتری حکم می‌دهد. بنابراین، با پذیرش قاتل از سوی جامعه در نتیجه خون صلح، وی به دامن جامعه باز می‌گردد و در فعالیت‌های اقتصادی مشارکت می‌کند.

نتیجه

خون صلح پاسخی جامعه‌ی به قتل در میان عشایر و برخی روستاییان است؛ پاسخی که ضامن دوام و قوام این جوامع تواند بود. البته در میان شهرنشینانی که هنوز ریشه‌های قومی و طایفه‌ای خود را حفظ کرده‌اند نیز این آیین همچنان رسمی رایج است. این آیین با مشارکت فعال جامعه محلی، ریش سفیدان، بزه‌دیدگان، قاتل و اقوام او تمهیدی است برای حل مسالمت‌آمیز اختلافات ناشی از قتل.

خون صلح در کنار نظام عدالت کیفری رسمی و به عنوان سازوکاری مکمل به ترمیم شکاف به وجود آمده در جامعه و فصل اختلافات ناشی از جرم می‌پردازد. با در نظر گرفتن کارکردهای خون صلح، چگونگی اجرای آن و مشارکت سهامداران عدالت کیفری می‌توان آن را نمونه‌ای کامل از برنامه‌های عدالت ترمیمی دانست. اساس خون صلح را ویژگی‌هایی همچون داوطلبانه بودن مشارکت در آن، اظهار حقیقت، مواجهه حضوری، و رسیدن به توافق تشکیل می‌دهد که همگی مورد تأکید برنامه‌های عدالت ترمیمی است. هدف اصلی در خون صلح این است که تا حد ممکن منافع و دیدگاه‌های بزه‌دیدگان، قاتل و جامعه محلی به هم نزدیک شود که این مهم با محوریت ریش سفیدان محقق می‌شود.

هر چند پی‌آمد اصلی اجرای خون صلح رهایی قاتل از قصاص است، اما این آیین در کنار

۳۱. عباسی، افق‌های نوین عدالت ترمیمی در میانجی‌گری کیفری، ۱۰۴.

توجه به قاتل، نیازهای بزه‌دیدگان و جامعه را نیز مورد لحاظ قرار می‌دهد. دریافت خون‌بها، تأکید بر حق اولیای دم برای اجرای قصاص، نقل داستان بزه‌دیدگی سایرین و نحوه اجرای مراسم خون‌صلح همگی مؤید بزه‌دیده‌محور بودن این مراسم است. جامعه نیز که با وقوع قتل دچار التهاب شده و هر لحظه در آن بیم وقوع جرمی دیگر می‌رود، در این شرایط نیازمند آرامش است که خون‌صلح با جبران خسارات اولیای دم و ترمیم و احیای روابط اجتماعی فضای متشنج موجود را بهبود می‌بخشد.

باید افزود با توجه به تأکید قرآن و آموزه‌های اسلامی بر عفو و گذشت و اصلاح ذات‌البین و نظر به حذف ازدواج ناشی از خون‌صلح که در غیرانسانی بودن آن شکی نیست، این آیین نه تنها هیچ‌گونه مخالفتی با آموزه‌های دین مبین اسلام ندارد بلکه مورد تأیید آن نیز هست. به این ترتیب نظام رسمی عدالت کیفری با مانعی در جهت توسل به این سنت مواجه نیست.

موفقیت‌آمیز بودن خون‌صلح و متناسب بودن آن با روحيات و فضای حاکم بر جوامع مجری خون‌صلح، می‌تواند مورد توجه محاکم رسمی قرار گیرد؛ به این ترتیب که آنها پیش از محاکمه یا در زمان رسیدگی به پرونده‌های قتل با ارجاع امر به ریش‌سفیدان، از ظرفیت جامعه در جهت حل و فصل اختلافات و آرام کردن فضای متشنج آن استفاده نمایند. لازمه این امر آشنایی قضات رسیدگی‌کننده به پرونده‌های قتل با روحيات مردم و بزرگان و ریش‌سفیدان محلی است. برای تحقق این مهم می‌توان سه راهکار پیشنهاد کرد:

۱- انتخاب قضات بومی؛

۲- تشکیل مراکزی در دادگستری و استفاده از اشخاصی که با فرهنگ و آیین‌های محلی آشنایی دارند. هم‌اکنون شوراهای حل اختلاف برخی مناطق چنین کارکردی دارند.

۳- نهادهای فرهنگی نظیر صداوسیما باید با پوشش خبری اجرای این مراسم و برشمردن مزایای آن، آحاد جامعه به‌ویژه جوانان را با این آیین آشنا کنند. همچنین این نهادها باید ذهنیت منفی موجود در جامعه که نشأت گرفته از ازدواج ناشی از خون‌صلح بوده را از ذهن مردم زدوده و این آیین را به عنوان رسمی مترقی که منطبق با الگوهای جدید تفکر راجع به جرم است، معرفی نمایند.

ضمیمه

فهرست منابع

- قرآن کریم
- ارجمندی، غلامرضا. «نوروزی، ابوالقاسم، حل منازعات قومی در میان عشایر بختیاری شهرستان ایزه و رسم خون‌بری یا خون‌بس». مجله بررسی مسائل اجتماعی ایران ۱ (۱۳۸۹).
- بخشی، زیبا. خون‌بس در کهگیلویه و بویراحمد. یاسوج: انتشارات سازمان بسیج دانشجویی، مرکز علمی بسیج دانشجویی استان کهگیلویه و بویر احمد، ۱۳۸۴.
- جانباله‌ای، محمدسعید. «نکاتی از نقش پنهان زن در گستره پنج قرن تاریخ عشایر بلوچ؛ از چاکرخان تا رضاخان». فصلنامه عشایری ذخائر انقلاب ۱۱ (۱۳۶۹).
- خالقی، علی. آیین دادرسی کیفری. چاپ ششم. تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، ۱۳۸۹.
- دهخدا، علی‌اکبر. فرهنگ متوسط دهخدا. چاپ دوم. تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۹۰.
- شیری، عباس. «فرآیند عدالت ترمیمی». فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم ۱:۱ (۱۳۸۵).
- عباسی، مصطفی. «عدالت ترمیمی؛ دیدگاه نوین عدالت کیفری». مجله پژوهش حقوق و سیاست ۹ (۱۳۸۲).
- عباسی، مصطفی. افق‌های نوین عدالت ترمیمی در میانجی‌گری کیفری. تهران: انتشارات دانشور، ۱۳۸۲.
- عطاشنه، منصور. فصل یا رسیدگی‌های شبه‌قضایی در مناطق عرب‌نشین خوزستان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، تهران: دانشگاه تهران، ۷۰-۱۳۶۹.
- غلامی، حسین. عدالت ترمیمی. تهران: انتشارات سمت، ۱۳۸۵.
- فرخجسته، هوشنگ. «مباحث نظری درباره ویژگی‌های جوامع سنتی و جوامع صنعتی». کتاب توسعه ۳ (۱۳۷۱).
- گلدوزیان، ایرج. بایسته‌های حقوق جزای عمومی (۱-۲-۳). چاپ سیزدهم. تهران: انتشارات میزان، ۱۳۸۵.
- گودرزی، حسین. سیمای عشایر شرق لرستان. تهران: انتشارات ترسیم، ۱۳۷۴.
- ماسوری، شکوفه. «خی‌صل». نامه انسان‌شناسی ۳ (۱۳۸۲).
- محتشمی، ندا. نظریه تعامل‌گرایی در جرم‌شناسی و سیاست جنایی. تهران: انتشارات مجد، ۱۳۹۱.
- مرادقلی، حسین. «بررسی جرم شناختی خون صلح». پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، تهران: دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۹۲.
- میرمحمدصادقی، حسین. جرایم علیه اشخاص. چاپ دوم. تهران: انتشارات میزان، ۱۳۸۷.
- نجفی ابرنآبادی، علی حسین، تقریرات درس جامعه‌شناسی کیفری. گردآوری و تنظیم: بهروز جوانمرد. دوره دکتری، دانشگاه شهید بهشتی، نیمسال نخست ۸۹-۱۳۸۸. قابل دسترسی در www.lawtest.ir
- نجفی ابرنآبادی، علی حسین، و حسین بادامچی (مترجمان). تاریخ حقوق کیفری بین‌النهرین، تهران: انتشارات سمت، ۱۳۸۳.
- نجفی ابرنآبادی، علی حسین، و حمید هاشمی‌بیگی. دانشنامه جرم‌شناسی. چاپ دوم. تهران: انتشارات گنج دانش، ۱۳۹۰.
- نجفی توانا، علی. جرم‌شناسی. چاپ چهاردهم. تهران: انتشارات آموزش و سنجش، ۱۳۹۰.

***Khoonsolh*; dealing with Murder in a Traditional Manner**

Hossein GHOLAMI (Ph.D.)

Associate Professor of Criminal Law and Criminology, Allameh Tabataba'i University,
Email: gholami1970@yahoo.com

&

Hossein MORADGHOLI

Corresponding author, MA in Criminal Law and Criminology,
Allameh Tabataba'i University, Email: moradgholi.Hossei@gmail.com)

Abstract

Khoonsolh is an especial ritual in response to murder which is still applied in some parts of the country along with official criminal investigation; areas where ethnic and tribal roots and characteristics of traditional societies are still tangible. In the traditional structure of such societies which embedded ethnic prejudice and belief in private justice, a murder might cause perpetration of variety of different crimes. In this regard, it should also be added that in addition to the individual identity of each person, tribal system has a collective identity as well. Due to the high cohesion of such communities, a crime against a person is considered an aggression towards all the members of the given community. Hence, the aftermath of murder will be the division of people into two groups: offender and victim. The consequence of such gap in the society would be the perpetration and continuity of various crimes against each other by these groups. In such circumstances, *Khoonsolh* can restore the shattered social relationships and prevent the possible future crimes through the participation of local community, heirs of the victim, murderer and his/her kin. In this article we have attempted to investigate the process along with embarking on the geographical domain and the functions of *Khoonsolh* ceremony. The main achievement of current study is proving the proportionality of given ritual to the restoration and revival of shattered relationships between the parties and prevention of crime.

Keywords: *Khoonsolh*, *Khoonbas*, local community, restoration, prevention of crime.

Journal of CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY

VOL. III, No. 1

2015-1

- **Juvenile Police, Requirements and Mechanism in Iran (A Comparative Study: American Legal System)**
Hassan-Ali MOAZEN ZADEGAN & Hossein JAVADI
- **Protection of Children in Judicial and Non Judicial Mechanisms of Criminal Prosecution of Violation of Their Rights**
Reza ESLAMI & Forouzan BAGHERI
- **Legality: Positivistic Foundation of the Penal Institutions in International Law**
Aramesh SHAHBAZI
- **The Comparison of the Search and Inspection in the Criminal Procedures of Iran and the U.S.A.**
Gholam-Hassan KOOSHKI & Sahar SOHEIL MOGHADAM
- **The Necessity of Avoidance of Human Rights Violations during the Extradition**
Seyed Ghasem ZAMANI & Fereshteh BAGHERI
- ***Khoonsolh*; dealing with Murder in a Traditional Manner**
Hossein GHOLAMI & Hossein MORADGHOLI

S. D. I. L.

The S.D. Institute of Law

Research & Study